

καθηγητής (1967-1972) και τακτικός στο ίδιο μάθημα από το 1972. Ο Κομίνης διετέλεσε κοσμήτορας της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών μεταξύ των 1980-1981 και πρόεδρος της Εταιρίας Βοιωτικών Μελετών. Συμμετείχε σε διεθνή βυζαντινολογικά και άλλα συνέδρια της Θεσσαλονίκης, του Μονάχου, της Αχρίδας κ.ά. Έλαβε μέρος σε έρευνες αρχειακού υλικού, όπως για παράδειγμα στο αρχείο της μονής Δοχειαρίου που διοργανώθηκε από το Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών και συνέταξε επιστημονικούς καταλόγους χειρογράφων όπως τους *Πίνακες χρονολογημένων Πατριαρχικών κωδίκων* (1968). Έγραψε πολλές μελέτες, λήμματα σε εγκυκλοπαίδειες και άρθρα σε ξένα και ελληνικά περιοδικά σχετικά με τη Βυζαντινή Φιλολογία και την παλαιογραφία όπως: «Συναγωγή επιγραμμάτων εις τους τέσσαρας ευαγγελιστάς», *ΕΕΒΣ* 21 (1951) 254-279· «Ρωμανού αίνος», στο *Ρωμανού του Μελωδού Ύμνοι*, Α', Αθήνα 1952, σ. 17-36, 325-335· «Λαξευτοί τάφοι εις το χωρίον Θίοβη της επαρχίας Θηβών», στα *Πεπραγμένα του Θ' Διεθνούς Βυζαντινολογικού Συνεδρίου Θεσσαλονίκης*, Α', 1954, σ. 212-217, πιν. 30-32· «Βυζαντινών αγωγή και διαγωγή», *ΕΕΒΣ*, 26 (1956) 302-321· «Ρωμανού του Μελωδού αίνος εις το Πάθος και την Ανάστασιν», στο *Ρωμανού του Μελωδού Ύμνοι*, Γ', Αθήνα 1957, σ. 43-107· «Πηγαί του εις τον Νιπητέρα ύμνου Ρωμανού του Μελωδού», *ΕΕΒΣ* 27 (1957) 224-323· «Γρηγορίου μητροπολίτου Κορίνθου εξήγησις εις τους λειτουργικούς κανόνας Ιωάννου του Δαμασκηνού και Κοσμά του Μελωδού», στο *Akten des XI. Internationalen Byzantinistenkongresses*, Μόναχο 1960, σ. 248-253· "Osservazioni sugli epigrammi di Teodoro Studita", *Bolettino della badia greca di Grottaferrata* 13 (1959) 155-157· *Γρηγόριος Πάρδος, Μητροπολίτης Κορίνθου και το έργον αυτού*, διδ. διατριβή, Ρώμη/Αθήνα 1960· "Paolo di Monembasia", *Byz* 30 (1960) 231-248· «Παρατηρήσεις εις τους χρυσούς Λέοντες του Σοφού», *ΕΕΒΣ* 30 (1960) 398-412· "Un canone inedito in onore di Sant' Atanasio l'Athonita", στον τόμο *Le Millénaire du Mont Athos 963-1963, Etudes et Mélanges*, I, Chevetogne 1963, σ. 135-143· «Λανθάνουσα «Γεωγραφία» των αρχών του ΙΗ' αιώνας», *Ο Ερασιστής* 2 (1964) 135-137· «Νέος κώδιξ της Χρονικής Βίβλου Μιχαήλ του Γλυ-

κά», *ΕΕΒΣ* 33 (1964) 119-123· «Ο νέος κατάλογος των χειρογράφων της εν Πάτμω Ιεράς Μονής Ιωάννου του Θεολόγου», *Σύμμεικτα* 1 (1966) 17-35· *Το Βυζαντινόν ιερόν επίγραμμα και οι επιγραμματικοί*, διδ. διατριβή στη Φιλοσοφική Σχολή του ΕΚΠΑ, Αθήνα 1966· *Πίνακες χρονολογημένων Πατριαρχικών κωδίκων*, Αθήνα 1968 (αγγλ. έκδ.: *Facsimiles of dated Patmian codices*, μφ. Μ. Naoumides, Αθήνα 1979)· «Απκλήσεις βυζαντινοβουλγαρικών συγκρούσεων εις αγιολογικά κείμενα», *ΕΕΒΣ* 35 (1967) 215-222· «Ανέκδοτος επισκοπικός κατάλογος Θηβών», *Επετηρίς Εταιρίας Στερεοελλαδικών Μελετών* 1 (1968) 87-100· "Echi della battaglia dell'anno 811 tra bizantini e bulgari in testi agiografiki", *Associaton Internationale d'Etudes du Sud-Est Europeen, Academie Bulgare des Sciences* 1969, σ. 313-318· *Πατριακή Βιβλιοθήκη*, ήτοι νέος κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της Ιεράς Μονής Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου Πάτμου, Αθήνα 1988· *Οι Θησαυροί της Μονής Πάτμου*, Αθήνα: Εκδοτική 1988 κ.ά. Δ.ΔΕΔ.

Βιβλιογραφία:

ΘΗΕ 7 (1965) 759-760. Οικονομίδης, Ν., «Ιερά Μονή Δοχειαρίου. Κατάλογος του Αρχείου (1037-1695)», *Σύμμεικτα* 3 (1979) 197-263. ΠΛΜ, τ. 34, σ. 397-398. Δημητρακόπουλος, Φ., «Εις Αθανάσιον Δ. Κορίνθιν: 1930-2006: λόγος επικήδειος εκφωνηθείς την 6ην Φεβρουαρίου 2006 εις το Α' Νεκροταφείον Αθηνών», *ΕΕΦΣΠΑ* 38 (2006-2007) 331-333 (και σε ανάτυπο).

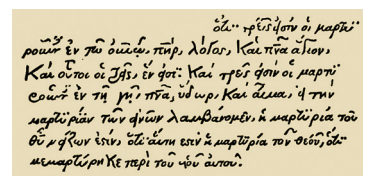
Κόμμα = Κατάληξη. Όρος του Φιλόξενη για την Κατάληξη (βλ.λ.), προφανώς λόγω της αίσθησης του κοψίματος της μουσικής συνέχειας με τη μερική ή ολική ολοκλήρωση μιας μουσικής φράσης. Ο ίδιος χρησιμοποιεί και τον όρο 'Κοπή ή Διακοπή' με παρεμφερείς σημασίες. Θ.ΑΠ.

Βιβλιογραφία:

Φιλοξένος, Κυριακός, *Λεξικόν της ελληνικής εκκλησιαστικής Μουσικής Α-Μ*, Κωνσταντινούπολη: Μισσηλίδης Ευαγγελινός 1868.

Κόμμα Ιωάννου. Ως Κόμμα Ιωάννου ή Ιωάνναιο Κόμμα (λατ. Comma Johanneum) αναφέρεται η περικοπή Α' Ιωάννην 5:7β-8α: «... εν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Λόγος καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἐν εἰσι. [8] Καὶ τρεῖς εἰσι οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῆ». Το Κόμμα Ιωάννου δεν υπάρχει σε κανένα ελληνικό χειρόγραφο της ΚΔ πριν από τον 15^ο αι. Περιλαμβάνεται σε πέ-

νε μόνο χειρόγραφο (μικρογράμματα αρ. 61, 629, 918, 2318, 2473) χρονολογούμενα μεταξύ του 14^{ου}/15^{ου} και του 18^{ου} αι., ενώ σε τέσσερα άλλα αποτελεί προσθήκη ως περιθωριακή εναλλακτική γραφή (αρ. 88, 221, 429, 636). Απουσιάζει από όλες τις αρχαίες μεταφράσεις της ΚΔ, περιλαμβανομένων και των παλαιότερων κειμένων της Παλαιάς Λατινικής (Vetus Latina) και της Βουλγάτας. Εμφανίζεται για πρώτη φορά ως τριαδολογική ερμηνεία της ιωάννειας περικοπής στο λατινικό έργο *Liber apologeticus* του Ισπανού επισκόπου Πρισκιλλιανού (†385) ή του διαδόχου του Ινστάτιου. Βορειοαφρικανοί και Ιταλοί συγγραφείς το παραθέτουν τον 5^ο αι. Από τον 6^ο αι. κι έπειτα αρχίζει να εμφανίζεται σε χειρόγραφο της

Το γνωστό ως Κόμμα Ιωάννου περικοπή στον Codex Montfortianus, minuscule 61 (περ. 1520)

Παλαιάς Λατινικής και της Βουλγάτας. Το Κόμμα Ιωάννου γράφτηκε αρχικώς στα λατινικά στη Βόρεια Αφρική ή στην Ισπανία κατά τον 3^ο ή 4^ο αι., αφού πρώτα το κανονικό κείμενο (5:7α, 8β) κατανοούσαν πλέον ως μαρτυρία για το δόγμα της Τριάδας -η παρεμβολή διατύπωσε ρητά αυτήν την ερμηνεία. Η ελληνική εκδοχή του Κόμματος αποτελεί μετάφραση από τα λατινικά και εμφανίζεται για πρώτη φορά στη μετάφραση των αποφάσεων της Δ' Λατερανής συνόδου (1215). Η Κομπλούτιος Πολύγλωτος (1514) το περιέλαβε στο ελληνικό κείμενο, αλλά επρόκειτο για μετάφραση από τη λατινική Βουλγάτα. Ο Έρασμος το απέρριψε ως νόθο τόσο από το ελληνικό όσο και από το λατινικό κείμενο της ΚΔ των δύο πρώτων εκδόσεων που επιμελήθηκε (1516 και 1519). Το 1521, όμως, το περιέλαβε σε ξεχωριστή έκδοση της λατινικής μετάφρασης της ΚΔ και το 1522 το περιέλαβε στην τρίτη έκδοση της ΚΔ και στη λατινική μετάφραση και στο ελληνικό κείμενο (βάσει του χειρ. αρ. 61), ούτως ώστε να μη σιγματιστεί η έκδοσή του ως αιρετική. Διαμέσου αυτής της οδού εισήλθε το Κόμμα στο Παραδεγμένο Κείμενο (Textus Receptus).

Στην επίσημη πατριαρχική έκδοση της ΚΔ (1904), παρά την αντίθετη άποψη της επιτροπής που είχε την επιμέλεια, το Κόμμα περιελήφθη γραμμένο με μικρότερους πλάγιους χαρακτήρες κατ' απαίτηση της Ιεράς Συνόδου του Πατριαρχείου. Από τον 18^ο αι. και έκτοτε παγιώθηκε η απομάκρυνση του Κόμματος από τις κριτικές εκδόσεις της ΚΔ, πρακτική που έχει υιοθετηθεί διεθνώς ως επί το πλείστον και στις μεταφράσεις της ΚΔ. Σήμερα είναι ευρέως αποδεκτό ότι το Ιωάνναιο Κόμμα αποτελεί μεταγενέστερη παρεμβολή εντός του ιωάνναιου κειμένου. Π.ΒΑ.

Βιβλιογραφία:

Σιώτης, Μ., *Αι δογματικά παραλλαγαί του κειμένου της Κ. Διαθήκης Β' Το τριαδικόν δόγμα 1. "Comma Joanneum"*, Αθήνα 1967. Brown, Raymond, *The Epistles of John*, New York/London: Doubleday 1982/1995, σ. 581-585, 775-787. H.J. de Jonge, Henk, "Comma Johanneum", στο H. D. Betz (επιμ.), *Religion Past and Present: encyclopedia of theology and religion*, Brill 2007, τ. 3, σ. 296. Metzger, B., *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 2002, σ. 647-649. Βασιλειάδης, Παύλος, *Κόμμα Ιωάννου: Μια προσέγγιση στη γνωσιολογία του βάσει της κριτικής του κειμένου και της ερμηνευτικής του*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 2013.

Κόμματα (διαστήματα). Μικρά διαστήματα που χρησιμοποιήθηκαν και ως μονάδες για μέτρηση μεγαλύτερων διαστημάτων (βλ.λ.). Τα πρώτο γνωστό Κόμμα είναι το Πυθαγόρειο Κόμμα, το οποίο προκύπτει από τη μέθοδο της ανθυφαίρεσης, μια μέθοδο παραγωγής που εφήρμοσαν οι Πυθαγόρειοι. Σύμφωνα με αυτήν, τα διαστήματα προκύπτουν από την αφαίρεση κάθε φορά ενός μικρού από το μεγάλο, αρχίζοντας από τις «Συμφωνίες»: Οκτάβα μείον Πέμπτη = Τετάρτη, Πέμπτη μείον Τετάρτη = Μείζων Τόνος, Τετάρτη μείον Μείζων Τόνος = μικρή σκληρή διατονική Τρίτη, μικρή σκληρή διατονική Τρίτη μείον Μείζων Τόνος = Λείμμα, Μείζων Τόνος μείον Λείμμα = Αποτομή, Αποτομή μείον Λείμμα = Πυθαγόρειο Κόμμα. Σε λόγους χορδής αυτό εκφράζεται ως εξής: 1/2: 2/3 = 3/4, 2/3: 3/4 = 8/9, 3/4: 8/9 = 27/32, 27/32: 8/9 = 243/256, 8/9: 243/256 = 2048/2187, 2048/2187: 243/256 = 524288/531441. Όλοι οι αριθμοί προκύπτουν ως δυνάμεις του 2 και του 3. Ορίζεται επίσης ως η διαφορά μεταξύ επτά Οκταβών και δώδεκα Πεμπτών. Εκτός από το Πυθαγόρειο (23,46 cents) είναι γνωστό